

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی برخی از مشکلات زنان مطلقه بعد از طلاق در شهر زنجان

الناز مهدی زاده

چکیده

با وجود تلاش برای مدیریت کردن و کاهش طلاق در کشور ولی امروزه این پدیده در جامعه ایرانی روندی رو به افزایشی به خود گرفته است. به طوری که شاخص های مختلف در این زمینه نشان میدهد روز به روز به تعداد خانواده های طلاق در ایران افزوده می شود. در این میان زندگی پس از طلاق یک مسئله جدی و مهم برای جامعه شناسان تبدیل شده است. از سویی براساس مطالعات، طلاق تمام اعضای خانواده را درگیر مسایل و مشکلات می نماید ولی با این وجود پیامدهای بیشتری را برای زنان به همراه دارد. پژوهش حاضر با کمک گرفتن از رویکرد کیفی و با تکنیک مصاحبه عمیق با ۱۴ زن مطلقه در شهر زنجان به دنبال فهم پیامدهای منفی است که زنان مطلقه شهر زنجان بعد از طلاق تجربه کرده اند. یافته ها بیانگر این بود که مشکلات بسیاری پس از طلاق دامن گیر زنان مطلقه می شود که سعی شد به بخشی از آن بپردازیم.

کلید واژه ها : طلاق ، زنان مطلقه ، پیامدهای طلاق

مقدمه

در جامعه ایرانی به ویژه در سالهای اخیر طلاق پدیده ای رو به افزایش است^۱. با رخداد طلاق تغییرات گسترده ای در ساحت ذهنی و عینی افراد تحت تاثیر آن به وقوع می پیوندد. در زمینه طلاق و پیامدهای آن برای زنان مطلقه پژوهش های کیفی انجام شده است که برخی به پیامدهای روحی و روانی پرداخته اند و برخی به جنبه های دیگر آن از جمله (صادقی فسایی و ایشاری) در مطالعه کیفی خود گزارش کرده اند که طلاق برای زنان پیامدهای متعددی در حیطه روانی، اجتماعی، اقتصادی، جنسیتی، ارتباطی و فرزندان به همراه دارد^۲.

از سویی تحقیقات بسیاری از آسیب پذیری بیشتر زنان در مقایسه با مردان در مواجهه با زندگی پس از طلاق حکایت دارند از جمله میتوان به مطالعات (اخوان تفتی)^۳ و (سیف)^۴ و (پژوهش کیفی مجله علوم پزشکی رازی)^۵ اشاره کرد.

برای مطالعه در زمینه طلاق و پیامدهای آن پژوهش های کیفی بهتر میتوانند به روشن کردن بخش هایی از زوایای پنهان مشکلاتی که به دلیل طلاق برای زنان ایجاد شده است بپردازد، بنابراین پژوهش حاضر با استفاده از روش کیفی تحلیلی بدنبال بررسی و شناسایی مشکلات زنان مطلقه شهر زنجان پس از طلاق میباشد در روند این پژوهش بدنبال یافتن پاسخ به چند سوال اصلی در این زمینه بودیم از جمله اینکه چه مشکلات و پیامدهایی بعد از طلاق زنان مطلقه شهر زنجان را تهدید می کند؟ آیا زنان مطلقه شهر زنجان قبل از طلاق نسبت به مشکلات پس از آن آگاهی داشته اند؟ با توجه به مصاحبه هایی که از زنان مطلقه این شهر به عمل آمد تا حدودی به نتایج قابل قبولی دست یافتیم.

۱- طبق آمار ثبت احوال کشور نرخ طلاق در سال ۹۰ بیش از دوبرابر آن نرخ سال ۷۵ بوده است.
۲- پژوهشنامه زنان. پژوهشگاه علوم انسانی. "تعریف خود و ساخت هویت در میان زنان پس از طلاق" س چهارم.

۳- اخوان تفتی مهناز. "پیامدهای طلاق در گذر از مراحل آن" مجله مطالعات زنان. س اول ش ۴- سیف سوسن. "بررسی مقایسه ای میزان پیامدهای طلاق در زنان و مردان مطلقه ایرانی و آمریکایی". فصل نامه خانواده و پژوهش. س اول. ش ۱.
۵- مجله علوم پزشکی رازی. "درک تجارب پس از طلاق در زنان". ش ۱۲۴. س ۱۳۹۳.

شرح مفاهیم

طلاق از نظر لغوی به معنی رها شدن، آزاد کردن، ترک کردن، واگذاشتن، مفارقت و جدایی می‌باشد.^۱ و در اصطلاح عبارت از پایان دادن زناشویی به وسیله زن و شوهر می‌باشد. همچنین طلاق را میتوان انحلال رابطه همسری در ازدواج دائمی را که بعد از آن از نظر رعایت حقوق و تکالیف مربوط به زناشویی مسئولیتی برای دو همسر نخواهد بود، تعریف کرد. طلاق را اغلب راه حل رایج و قانونی عدم سازش زن و شوهر، فروریختن ساختار زندگی خانوادگی، قطع پیوند زناشویی و اختلال ارتباط والدین با فرزندان تعریف کرده اند. در حقیقت همانگونه که پیوند بین افراد طبق آیین و قراردادهای رسمی و اجتماعی برقرار میشود. چنانچه طرفین نتوانند به دلایل گوناگون شخصیتی، محیطی، اجتماعی با یکدیگر زندگی کنند به ناچار طبق مقررات و ضوابطی از هم جدا میشوند.^۲

طلاق به معنای (تطلیق است مثل سلام به معنای تسلیم و...) ۳ و در لغت به معنای آزاد ساختن از قید و بند است و به صورت استعاره در رها کردن زن از قید و بند ازدواج استعمال شده است.^۴ واژه طلاق در اصطلاح شرعی عبارت است از: (ازاله قید نگاه بدون عوض با صیغه طالق و شبه آن)^۵. طلاق جز ایقاعات است که در کتاب جواهر الکلام بدان تصریح شده و جز عقود و فسخ محسوب نمی شود.

مطلقه در لغت به معنای آزاد شده و رها شده می‌باشد.^۶ و در عرف جامعه به زنی که طلاق داده شده است گفته میشود.

۱- آذرنوش آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی-فارسی، ص ۴۰۲

۲- آثار و پیامدهای طلاق در ایران در سالهای (۱۳۹۰-۱۳۷۶)، عبدالحسین کلانتری، پیام روشن فکر

۳- فضل بن حسن طبرسی، جوامع الجامع، ج ۱، ص ۱۲۵

۴- علامه طباطبایی، المیزان، ج ۲، ص ۲۳۰

۵- محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، جلد ۳۲، ص.

۶- محمد معین، فرهنگ معین فارسی، ص ۱۵۰۹

تحلیل یافته ها

در روند این پژوهش بعد از بررسی و مطالعه مقالات پژوهشی که در این زمینه وجود داشت روش کیفی تحلیلی را برگزیدیم زیرا در این روش میتوان به تمام ابعاد مسئله پرداخت .

در این روش ۱۴ زن مطلقه از طریق سازمان بهزیستی شهر زنجان و کلینیک های مشاوره تحت نظارت آن و همکاری دادگستری شهر زنجان ،مصاحبه های عمیق ساختار یافته ای صورت گرفت . لازم به ذکر است که به دلیل برخی معذوریت هایی که برای زنان مطلقه وجود داشت راضی به ذکر اسامی در این پژوهش نبودند و تمامی اسامی غیر واقعی است. یافته ها را در سه دسته ی پیامدهای اجتماعی ،پیامدهای فردی و ،پیامدهای اقتصادی دسته بندی کرده و به شرح آن پرداختیم.

جدول مشخصات زنان مطلقه که در این پژوهش با آنان مصاحبه شده

شماره	سن	تحصیلات	تعداد فرزد	علت طلاق	مهمترین مشکل در حال حاضر	ازدواج مجدد	حضانت فرزند	محل مصاحبه (کلینیک مددکاری)
۱	۳۵	ابتدایی	۱ پسر	شوهرش طلاق داده	مالی و اقتصادی	نداشته	دارد	فردای روشن
۲	۴۵	ابتدایی	۱ دختر	ازدواج مجدد شوهر	روحی - اجتماعی	نداشته	دارد	فردای روشن
۳	۳۷	راهنمایی	۱ دختر	اعتیاد و خشونت همسر	اقتصادی - روحی	داشته	دارد	فردای روشن
۴	۳۵	ابتدایی	۱ پسر	بیکاری و مشکل روانی همسر	اقتصادی - اجتماعی	نداشته	دارد	فردوس
۵	۲۹	ابتدایی	۱ دختر	بی غیرتی و ناموس فروشی شوهر	اقتصادی ومالی	نداشته	ندارد	فردوس
۶	۴۰	راهنمایی	۲ پسر	بی بند وباری و فسق و فجور شوهر	روحی - اقتصادی	نداشته	دارد	فردوس
۷	۵۵	دیپلم	۱ پسر و ۲ دختر	عدم علاقه و مصرف مواد مخدر شوهر	شخصی و روحی	نداشته	ندارد	طلوع مهر

۸	۴۷	راهنمایی	۱ دختر	خیانت همسر	اقتصادی - روحی	نداشته	دارد	طلوع مهر
۹	۲۸	کارشناسی	-	عدم تفاهم و علاقه	روحی - اجتماعی	داشته	-	پارسا
۱۰	۴۰	راهنمایی	۱ پسر	بیماری اعصاب و آزار اذیت شوهر	روحی - اجتماعی	نداشته	ندارد	پارسا
۱۱	۴۸	راهنمایی	۱ دختر و ۲ پسر	مصرف مشروبات الکلی و اعتیاد همسر	اقتصادی - روحی	نداشته	دارد	پارسا
۱۲	۳۹	راهنمایی	۲ پسر	اعتیاد و فروش مواد مخدر شوهر	اقتصادی - اجتماعی	نداشته	دارد	پارسا
۱۳	۵۲	دیپلم	۲ دختر و پسر	اعتیاد به شیشه شوهر	اقتصادی	نداشته	دارد	همراه
۱۴	۲۷	دیپلم	-	آزار و اذیت جسمی و روحی از سوی شوهر	اجتماعی - روحی	داشته	-	همراه

پیامدهای اجتماعی

با توجه به مصاحبه های انجام شده در این پژوهش می توان گفت بیشترین پیامدهای بعد از طلاق، برای زنان مطلقه شهر زنجان در بعد اجتماعی و فرهنگی بوده است. ابعاد پیامدهای اجتماعی طلاق که مشارکت کنندگان در این پژوهش به آن اشاره کرده اند، شامل عنوان هایی چون: دلسوزی و به نوعی ترحم اطرافیان و در گاهی موارد دوری و سردی و کم شدن روابط آنان، دشواری یافتن سرپناه کنترل وزیر نظر داشتن و محدودیت بیش از حد از جانب خانواده ها و به عکس در برخی موارد عدم حمایت خانواده و طرد شدن از سوی آنان، در معرض خطر و آسیب های جنسی و مورد طمع واقع شدن از جانب جنس مخالف، و در اغلب موارد نگاه ابزارگونه نسبت به این زنان وجود داشته و به همین دلیل ازدواج مجدد برای آنان دشوار بوده وغالبا موقعیت ها و گزینه های مناسبی برای ازدواج مجدد نداشته اند.

از سویی به دلیل وجود موانعی همچون: حضانت فرزند، فرصت های کمتر زنان نسبت به مردان در امر ازدواج مجدد، افزایش سن زنان بیوه و مطلقه، ترس از ازدواج مجدد، احتمال ازدواج مجدد رابرای آنان کاهش میدهد. اکثر زنان مشارکت کننده این پژوهش بیان داشته اند که نگاه اجتماعی

نکرد . کسی پیدا نشد بگه بیا این هزار تومن . از بهزیستی راضیم بهم ۵ میلیون دادن . اوایل برای تشکیل پرونده مردد بودم چون بهزیستی به آدمای شکست خورده کمک میکنه ملی بعدا راضی شدم.

الهام می گوید : پول نداشتم سوار تاکسی یا اتوبوس بشم همیشه پیاده میرفتم دادگاه. نون نداشتم بخوریم از همسایه قرض میگرفتیم

اکرم می گوید : تو خونه بافتنی می بافم و میفروشم این تنها کاریه که بلدم . دوست ندارم تو محیط بیرون کارکنم.

سمانه می گوید : تو خونه سبزی پاک میکردم و میفروختم ، درآمد پایین بود . گاهی وقتا وعده های غذایی رو یکی میکردیم و یه تخم مرغ با دخترم میخوردیم . دخترم درکم میکرد . بعد فوتش دیگه پیش پدر و مادرم زندگی میکنم .

اشتغال مداوم

زنان مطلقه اکثرا دچار اجبار به اشتغال، اجبار به هر شغل، انجام چند شغل، نداشتن فرصت شغلی به خاطر داشتن فرزند بودند. زنان مطلقه به دلیل نداشتن سرپرست، درآمدی هم ندارند و مجبور هستند برای گذران زندگی کار کنند. گاهی درآمد حاصل از یک شغل نمیتواند تمام مخارج زندگی زنان مطلقه را جبران کند و آنان مجبور هستند در یک زمان به چند شغل، اشتغال داشته باشند. مشارکت برخی از زنان مطلقه که مهارت چندانی نداشتند، مجبور بودند هر کاری را انجام دهند. برخی از شرکت کنندگان نیز به دلیل داشتن فرزندان کوچک، فرصت اشتغال و کسب درآمد نداشتند. از طرفی به دلیل سلطه مردانه با نگاه جنسی و ابزار واره به زنان مطلقه منجر به محدودیت آنان برای اشتغال و ورود به محیط های کاری می گردد. و بسیاری از زنان به همین دلیل شغل خود را از دست داده اند .^۱

یافته های برخی تحقیقات دیگر نیز به همین امر اشاره دارد که آزار جنسی زنان مطلقه در مقایسه با زنان مجرد و متاهل شیوع بیشتری دارد .^۲

۱- اشرف عسکری باغمیانی ، سید رضا جوادیان 'افشار مضاعف زندگی، پیامد اصلی طالق در زنان، ص ۴۳۲

۲- مطالعه جامعه شناختی آزار جنسی در محیط کار (مهسا رجب لاریجانی) ۱۳۸۹

نتایج دست یافته در این پژوهش همسو با سایر پژوهش ها در این زمینه است. اکثر زنان بعد از یک دوره بیکاری مجبور به انجام هر کاری می شوند و با در آمد و دستمزد پایین حاضرند مدت زمان طولانی را کار کنند تا از عهده هزینه ها برآیند. اشتغال مداوم در حالی است که برخی مشاغل سازگار با توانایی های جسمی زنان نبوده و در طولانی مدت آسیب هایی را بر آنان وارد کرده. عدم رسیدگی به تربیت فرزند یکی دیگر از معضلات زمان کاری طولانی است. غالباً فرزندان طلاق به دلیل کمبود های عاطفی در خانواده و نبود پدر در معرض آسیب های اجتماعی بیشتری هستند و نیاز به مراقبت بیشتر دارند، این در حالی است که اشتغال مداوم مادران مطلقه این فرصت را از آنان می گیرد.

مینا می گوید: پسر من سه سالش بود که طلاق داد. خونه نداشتیم. روی یه موکت زندگی میکردیم و اسباب اثاثیه درستی نداشتیم. تو خونه ها کار میکنم. الان دیگه چون ندارم کار کنم. تموم بدنم درد میکنه.

فرزانه می گوید: برا پول پیش خونه خیلی سختی کشیدم. خانواده ام اصلاً حمایت نکرد نداشتن که حمایت کنن. پسر من چیزی میخواست نمیتونم بخرم گریه میکنه و اعصابم خورد میشه. تو گلخونه گوجه میچینم. صبح ساعت ۷ میرم تا ۵ عصر واسه روزی ۴۰ تومن، با این همه کار فقط پول کرایه و قبض درمیا.

نتیجه گیری

با توجه به نتایج دست آمده از مصاحبه زنان مطلقه شهر زنجان، می توان گفت این نتایج همسو با سایر پژوهش ها از جمله پژوهش (صادقی و فسایی) و پژوهش (حیاتی و سلیمانی) و پژوهش عسگری و جوادیان) در زمینه پیامدهای طلاق، بوده است.

بدین ترتیب پس از دسته بندی داده ها، پیامدها را در سه عنوان اصلی از جمله پیامدهای اجتماعی و فرهنگی، پیامدهای شخصی و روحی، پیامدهای مالی و اقتصادی دسته بندی کرده و هر کدام شامل زیر مضمون هایی است. اکثر زنان به شکل های مختلف این پیامدها را تجربه کرده و از آن آسیب دیده اند.

پیامدهای اجتماعی و فرهنگی شامل پیامدهای فرعی از جمله : عنوان نامناسب و برچسب اجتماعی ، کنترل و محدودیت بیش از حد از جانب خانواده ها و یا به عکس طرد شدن از سمت خانواده ، دشواری و هراس از ازدواج دوباره و نبود فرصت مناسب ، نگاه ایزاری و مورد طمع واقع شدن ، کم شدن و سردی روابط اطرافیان ، که زنان مطلقه درک کرده اند . از میان پیامدهای شخصی و روحی ، افسردگی و انزوا طلبی ، احساسات منفی نسبت به خود ، سرکوب کردن میل جنسی ، نیز بیشترین آسیب های روانی را بر این زنان وارد کرده است . در پیامدهای اقتصادی نیز اشتغال مداوم و مشکلاتی که در پی دارد ، درآمد پایین ، هزینه ها و مخارج زندگی و فرزندان ، از دیگر چالش های بعد طلاق است .

اکثر این زنان اذعان داشتند که تصویری که از زندگی بعد از طلاق داشتند با واقعیت پس از آن بسیار متفاوت است ، و اگر اطلاعات و آگاهی نسبت به این مشکلات داشتند شاید در تصمیم خود نسبت به طلاق آگاهانه تر و با آمادگی بیشتری تصمیم میگرفتند . با توجه به اینکه یافته های این پژوهش محدود است و نمی توان از آن یک نتیجه کلی و قابل تعمیم گرفت ، ولی امید است سازمان ها و ارگانهای مرتبط پژوهش های مربوطه در این زمینه را در نظر داشته و راهکار های مفید و مناسب برای حل این معضلات و آسیب های گریبان گیر زنان مطلقه ، ارائه دهند .

امید است که شاهد کاهش چشمگیر طلاق که یکی از منفور ترین امور نزد خداوند متعال است ، در کشورمان ایران باشیم .

منابع کتب

- ۱- آذرنوش آذرتاش ، فرهنگ معاصر عربی - فارسی ، ص ۴۰۲ ، نشر نی ، سال ۱۳۷۹ .
- ۲- طباطبایی محمد حسین (علامه) ، المیزان ، ج ۲ ، ص ۲۳۰
- ۳- طبرسی فضل بن حسن ، جوامع الجامع ، ج ۱ ، ص ۱۲۵
- ۴- معین محمد ، فرهنگ معین فارسی ، ص ۱۵۰۹ ، چاپ سوم ، سال ۱۳۸۷ ، نگارستان کتاب
- ۵- نجفی محمد حسن جواهر الکلام ، جلد ۳۲ ، ص ۱۰۲

منابع مقالات

۱- اخوان تفتی مهناز. "پیامدهای طلاق در گذر از مراحل آن" مجله مطالعات زنان. س. اول شماره سوم

۲- ایثاری مریم و صادقی سهیلا، (تعریف خود و ساخت هویت در میان زنان پس از طلاق). پژوهشگاه علوم انسانی پژوهشنامه زنان سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۲، صص ۱۱۱-۱۳۸

۳- ایثاری مریم و صادقی سهیلا (تحلیل جنسیتی از زندگی پس از طلاق) مطالعه کیفی، مجله زن در توسعه و سیاست، دوره دهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۱

۴- ایثاری مریم و صادقی سهیلا (نقش فرهنگ جنسیتی در تعاملات اجتماعی زنان پس از طلاق)، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال دهم، شماره ۲۴، بهار ۱۳۹۳

۵- رجب لاریجانی، مهسا، (مطالعه جامعه شناختی آزار جنسی زنان در محیط کار)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران (۱۳۸۹).

۶- زارعی فاطمه، صلحی مهناز، تقدیسی محمد حسین، کمالی محمد، شجاعی زاده داود، نجات سحرناز، مرفقانی خویی عفت السادات، (درک تجارب پس از طلاق در زنان: یک پژوهش کیفی)، مجله علوم پزشکی ازی، دوره ۲۲۱، شماره ۱۲۴، مهر سال ۱۳۹۳

۷- سیف سوسن. "بررسی مقایسه ای میزان پیامدهای طلاق در زنان و مردان مطلقه ایرانی و آمریکایی". فصلنامه خانواده و پژوهش. س. اول. ش ۱.

۸- سلیمانی شهلا، حیاتی مژگان، پیامدهای طلاق برای فرد مطلقه، یک مطالعه کیفی، مجله رویش روانشناسی، سال هفتم، شماره ۱۱، بهمن ۱۳۹۷

۹- عسگری باغیمانی اشرف، سید رضا جوادیان، (فشار مضاعف زندگی، پیامدهای اصلی طلاق در زنان) یک مطالعه کیفی، مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت، سال ۱۳۹۶

۱۰- طبق آمار ثبت احوال کشور نرخ طلاق در سال ۹۰ بیش از دوبرابر آن نرخ سال ۷۵ بوده است. مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت، سال ۱۳۹۶

۱۱- کلانتری عبدالحسین ، روشن فکر پیام (آثار و پیامدهای طلاق ،مرور نظام مند تحقیقات انجام شده در ایران با تاکید بر ملاحظات جنسیتی در سالهای (۱۳۹۰-۱۳۷۶)،مجله زن در توسعه و سیاست ،پاییز ۱۳۹۰، شماره ۳

۱۲-ملایی نژاد، کهن شهناز، غدیریان فرزانه ، تجربیاتزیسته بیوه زنان از چالش های مرتبط با نیاز های عاطفی و جنسی :یک مطالعه پدیدار شناسی ،مجله زنان و مامایی ،دوره بیستم شماره ۶، شهریور ۱۳۹۶ .

۱۳- مصاحبه ها با زنان مطلقه شهر زنجان ،مرکز بهزیستی زنجان ،تابستان و پاییز سال ۱۳۹۸